

УДК 159.923.2

Тоба М.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Тоба М.В. Характеристика гендерного аспекту нормативної поведінки. У статті розкрито соціально-психологічні особливості нормотворення в студентських групах через призму гендерної перспективи. Показано, що гендер як соціальний конструкт передбачає наявність комплексу складових гендерної культури, в тому числі і нормативної, яка може впливати на процеси нормотворення в групі. Доведено, що формальні норми студентської групи декларують фемінну модель поведінки для жінок та маскулінну для чоловіків, в той час як неформальні норми допускають відхилення від названих моделей. У рамках освітянського простору відбувається реалізація гендерної ролі, яка має свою специфіку і певною мірою відображає більш загальні тенденції сучасної соціальної системи.

Ключові слова: групові норми, гендерні перспективи, гендер, освітянський простір, студентська група.

Тоба М.В. Характеристика гендерного аспекта нормативного поведіння. В статье раскрыты социально-психологические особенности норм образовательного пространства сквозь призму гендерной перспективы. Показано, что гендер как социальный конструкт предписывает наличие комплекса составляющих гендерной культуры, в том числе и нормативной, которая может влиять на процессы нормообразования в группе. Доказано, что формальные нормы студенческой группы декларируют феминную модель поведения для женщин и маскулинную для мужчин, в то время как неформальные нормы допускают отклонения от названных моделей. В рамках просвещенского пространства происходит реализация гендерной роли, которая имеет свою специфику и определенной мерой отображает более общие тенденции современной социальной системы.

Ключевые слова: групповые нормы, гендерные перспективы, гендер, образовательное пространство, студенческая группа.

Постановка проблеми. Гендерна поведінка сучасника переповнена резонансами та частковою втратою ціннісно-нормативних регуляторів соціальної поведінки, а так звані «жіночі» та «чоловічі» патерни поведінки характеризуються видозмінами та трансформаціями. Актуальність соціально-психологічних знань, власне, гендерного аспекту нормативної поведінки також зумовлена наявністю мультикультурних, багатонаціональних колективних суб'єктів групової взаємодії, котрі вирізняються множинністю культурних складових статі, що проявляються при соціальній взаємодії і гендерною різноманітністю репрезентативів різних етнічних, релігійних субкультур та соціальних страт. Звичкі для даної соціальної категорії когнітивні знання, які впливали на сприйняття та категоризацію «маскулінного» та «фемінного», виявились наразі іррелевантними.

Крім того, гендер як соціальний конструкт апріорі передбачає певний нормативний «супровід» для суб'єктів групової діяльності та взаємодії. Саме тому актуалізувалася необхідність вивчення процесів нормотворення в соціальних групах через призму гендерних перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічну основу дослідження категорії «групова норма» може скласти низка парадигм, які в основному позиціонуються західними дослідниками, та через призму яких можна зрозуміти її змістовно-функціональне навантаження. До таких, зокрема, відносять теорію соціальної ідентичності Г. Тедшфела, теорію самокатегоризації Дж.Тернера, теорію обміну Г. Келлі і Дж. Тібо, теорію соціального конструкціонізму К. Гергена, етнометодологію Г. Гарфінкеля, етогенетичну теорію Р. Харре, теорію поля К. Левіна, інтеракціоністську концепцію Р. Бейлза та Дж. Хоманса, теорію систем Р. Кричевського та О. Дубовської, формально-модальний підхід В. Паніотта, В. Казміренка, теорію підкріплення Дж. Хоманса, Д. Тібо та Г. Келлі, теорію більшості С. Аша, М. Шерифа, Ф. Знанецького, Дж.Г. Міда, теорію інноваційної меншості С. Московічі, Е. Лажа, Ганс-Петер Ерба, Г. Бонера, Б. Девіда та ін. [8].

При цьому гендерний аспект більшим чином розглядався дослідниками при вивченні феномену конформізму (С. Аш, М. Шериф, Ф. Знанецький, Дж.Г. Мід, І. Кон, В. Чудновський), де порівняльний аналіз у площині «жінки-чоловіки» вказував на домінування конформізму у перших [8]. Також виокремлювався названий об'єкт дослідження в рамках психології управління, психології менеджменту (Н. Завацька, Л. Орбан-Лембрик [4], В. Казміренко [4], Л. Карамушка [5], М. Тоба [7]). Особливу наукову нішу посідають розвідки соціально-психологічних проблем підприємницької діяльності жінок (Р. Кричевський, О. Здравомислова, С. Чуйкіна [3]), зокрема, визначено типи ділової жінки, серед яких дослідники називають інноваційний тип (Г. Турецька). Дослідження гендерної ідентичності сучасних підприємців виявили домінування маскулічних моделей поведінки і патріархальних стереотипів (О. Мещеркіна).

Однак, дослідження соціальної конструкції гендеру для різних соціальних груп залишають бажати кращого та є актуальними як з соціальної, так і з наукової точки зору.

Мета статті – розкрити гендерний аспект нормативної поведінки в студентських групах.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. За визначенням О. Здравомислової, гендер ієрархічно організовує соціальну систему і виступає одним із базових вимірів соціальної структури суспільства, поряд з класовою приналежністю, віком [3]. Поняття «гендер» базується на таких постулатах: а) гендер конструюється за посередництва соціалізації, розподілу праці, системи гендерних ролей; б) гендер конструюється самими індивідами на рівні їх свідомості, прийняття і інтеріоризації заданих суспільством ролей і норм. З позиції так званих гендерних перспектив, в соціальній психології власне конвенційними знаннями

стали такі, які розглядають гендер як соціальний конструкт (Lorber, Parrell [12]), який включає три групи характеристик, зокрема, біологічна стать, статево-рольові стереотипи, а також так званий «гендерний дисплей» (Гоффман [10]) або «гендерний контракт», який розглядає багатообразність проявів, стереотипів поведінки, пов'язаних з «чоловічими» та «жіночими» нормами взаємодії, котрі запрограмовані, в першу чергу, культурно-історичним контекстом, а також соціально-психологічними особливостями різних соціальних груп.

Поняття «гендерна система» внесла до соціально-психологічної наукової лексики шведська дослідниця Йівон Гірדман (Hirdman) [11]. Вчена визначає цю систему як сукупність відносин між чоловіками та жінками, включаючи ідеї, формальні-неформальні правила і норми, котрі визначені у відповідності до цілей і становища соціальних статей у суспільстві. Гендерна система, на її переконання, це інститути, поведінка і соціальна взаємодія, які визначаються у відповідності до статі, вони включають в себе сукупність гендерних контрактів. Науковий метод історичної ретроспективи дозволяє нам відстежити, наприклад, що в першій половині ХХ століття базовим гендерним контрактом був контракт «домогосподарки» для жінок та «годувальника» для чоловіків. Постіндустріальне суспільство змінює гендерну систему, і на авансцену виходить контракт «рівного статусу» між чоловіками та жінками у всіх сферах соціально-економічного та політичного життя. Однак, наприклад, явище «скляної стелі» для жінок або норма фізичної, розумової, емоційної твердості для репрезентантів сильної статі дещо суперечить твердженню щодо повної рівності між чоловіками та жінками та вказує на їх диспропорцію. У своїй переважній більшості домінуючим залишається патріархальний культурний код, який побудований за принципом бінарної опозиції «свій-чужий», «годувальник-утриманці», «голова сім'ї-домочадці» та ін., але, незаперечно, що гендерний контракт «бізнес-woman» додав сучасній жінці більшої активності, ініціативності, емансипованості та домінування таких чоловічих рис характеру, як мужність, сила волі, сміливість, підприємливість.

У рамках так званого феміністичного постмодернізму декларується, що як жінки, так і чоловіки можуть позиціонувати себе в суспільстві різними способами та засобами, незалежно від «гендерного контракту», який є включеним до культурно-історичної матриці, де так звана «правильна» поведінка чоловіків і жінок повинна відповідати певним критеріям маскуліності і фемінності. Більше того, посилюється науковий інтерес до таких сучасних соціально-психологічних явищ як формування статевої ідентифікації дітей та молодих людей у сім'ях, де батьки є гомосексуалами, бісексуалами, транссексуалами. Зокрема, шведськими, словенськими і німецькими дослідниками був здійснений спільний проект, об'єктом дослідження якого і стали діти та молодь, які виховуються в таких сім'ях. Власне одним із основних завдань, зокрема системи освіти, на думку вчених, повинно стати виховання толерантності та поваги до таких родин та їх дітей (M. Gustavson, I. Schmitt) [9].

Гендерний аналіз будь-яких соціально-психологічних явищ включає вивчення поведінки жінок та чоловіків в соціальному контексті. Наукова «рефлексія» заявленої проблеми приводить до розуміння того, що гендер як соціальний конструкт має різне функціональне та змістовне наповнення у відповідності до різних мікро/макросоціальних систем. У рамках нашого теоретико-емпіричного аналізу соціально-психологічних особливостей виникнення та функціонування норм у студентських групах, нам вдалося відстежити гендерні відмінності уявлень досліджуваних щодо процесів нормотворення, а відтак побачити, що гендерна поведінка в малих соціальних групах супроводжується власними «кодами» та обумовлена специфікою простору, де ці «коди» зароджуються, позиціонуються та розвиваються.

Під процесами нормотворення ми розглядали нормативний вплив більшості та меншості як основи динамічного функціонування студентської групи. Нами виявлено гендерні відмінності, за яких дівчата-студентки більше піддаються впливу більшості, ніж хлопці. Кореляційні зв'язки засвідчують, що студенти підкоряються впливу більшості та нормам, які ця більшість позиціонує, тому що це сприяє адаптації, дисципліні у групі, груповій продуктивності, груповій згуртованості, визначенню правил поведінки з іншими групами та її членами. При цьому існують умови, за яких нормативний вплив більшості члени групи будуть ігнорувати: втрата довіри до більшості, упевненість у своїй власній правоті, а також відкидання тих норм більшості, які не сприяють груповій дисципліні.

Серед виокремлених умов впливу меншості групи дівчатами названі дві умови, а саме: симпатія до меншості групи загалом; впевненість, наполегливість, постійність меншості. Респондентами-дівчатами була висловлена заявка на те, що вони самі охоче виступлять у ролі меншості групи та можуть стати ініціаторами внутрішньогрупових змін. Відповіді хлопців вказують на їх бажання демонструвати протест більшості, чинити їй опір, створювати конфліктні ситуації, тобто мають бунтівний, часто деструктивний характер, оскільки позиція меншості, на їх думку, при цьому повинна бути жорстка.

Чинниками розвитку групових норм та формування групових норм-стимулів або прогресивних норм, за відповідями жіночої половини досліджуваних, можуть бути: 1) загальний успіх членів групи; 2) конфліктна ситуація; 3) згуртованість групи; 4) демократичний стиль спілкування і взаємодії; 5) сумісність і спрацьованість членів групи; 6) подібність думок, цінностей, уявлень членів групи про її цілі. Респондентами-хлопцями виокремлені такі чинники розвитку групових норм, як: 1) професійний досвід членів групи; 2) професійний досвід лідера групи; 3) професійний досвід старости групи; 4) загальна невдача групи; 5) загальний авторитет лідера групи. Спільними як для одних, так і для інших виявилися, по-перше, люб'язний, товариський тон

спілкування; по-друге, зростання пізнавальної, соціальної, політичної, моральної активності членів групи; по-третє, задоволеність кожного членством у групі.

Таким чином, порівняльний аналіз уявлень про чинники збереження і розвитку групових норм показав, що вони є відмінними. Жіночий стиль взаємодії в студентських групах орієнтований більшим чином на партнерство і взаємозалежність. Вони більш екстравертовані, комунікабельні, емпатичні, їм легше, ніж чоловікам, висловити своє невдоволення та виразити свої емоції. Для жіночої частини групи значущою є взаємодія з однокласниками, вони більш ситуативні та привносять більше особистого в свою інтерпретацію етики та норм. Межі цих норм є більш мобільними, залежно від контексту, в якому розгортається ситуація. Також важливою є сумісність, тобто оптимальне поєднання властивостей учасників взаємодії, можливість групи в такому складі діяти безконфліктно і узгоджено, що, з одного боку, створює умови для ефективної спільної діяльності, а з іншого – домінування емоційно-міжособистісних зв'язків дещо завдає шкоди формуванню системи ділових взаємин, сприяє формуванню пригнобленого та добродушного психологічних типів (П. Лесгафтом) та як результат приводить до того, що практики реальних відносин-стосунків членів студентської групи розгортаються в площині «свобода-пасивність» та «пасивність-залежність».

Також нами було здійснено багатофакторне дослідження суб'єктів групової взаємодії (інструментарієм стала методика Р. Кеттела). Процедура обробки методики передбачає, що першій половині шкали (від 1 до 5, 5 стенів) присвоюється негативний полюс зі знаком «-», а другій половині (від 5, 5 до 10 стенів) – позитивний полюс зі знаком «+». Аналіз факторів також можна здійснювати об'єднавши їх у відповідні блоки: а) інтелектуальні особливості: фактори В, М, Q1; б) емоційно-вольові особливості: С, G, I, O, Q3, Q4; в) комунікативні властивості і особливості міжособистісної взаємодії: фактори А, Н, F, E, Q2, N, L. Крім того, названа методика передбачає виокремлення чотирьох додаткових факторів: тривожність (F1), інтроверсія – екстраверсія (F2), чутливість (F3), конформність (F4).

У результаті було з'ясовано, що хлопці-респонденти відзначаються домінуванням негативного полюсу за фактором «С», а це такі характеристики, як: емоційна нестійкість, слабкість, легко піддаються впливу почуттів, мінливість, нестійкість інтересів, ухилення від відповідальності, неспокійність, тривожність; тенденція до поступок, присутність невротичних симптомів. Крім того, переважає позитивний полюс за фактором «О» (гіпотомія). Особливості названої шкали наступні: почуття провини, тривожність, самобичування, ранимість, залежність від настрою, вразливість, чутливість до реакцій з боку оточуючих, суєтність, симптоми страху, самотність.

Водночас для дівчат студентської групи домінуючим є фактор «L» (протенсія) з позитивним полюсом (8,3 стень). Тобто перевагу має протенсія для якої характерними є: підозрілість, «захист» і внутрішня напруга, заздрість, самовпевненість, догматичність, фіксація уваги на невдачах. Вимагають від оточуючих нести відповідальність за помилки, дратівливість, обережність у вчинках, егоцентричність, поступливість.

Спостерігається, що фактор М з негативним полюсом (це практичність, уникнення всього незвичного, вміння швидко розв'язувати життєві проблеми, дотримання загальноприйнятих норм, адекватність оцінки реальності) має переваги.

Виявлені кореляційні залежності між методикою нормативної поведінки членів групи (автор Л. Орбан-Лембрик) та окремими факторами методики Р. Кеттела. Більшість кореляцій стосується допоміжної шкали F4 (конформність). Зокрема, обернено-пропорційна кореляція між твердженням, що групові норми допомагають членам групи досягти своїх цілей (коефіцієнт кореляції становить $-0,37$); піддаються впливу більшості, якщо більшість є авторитетна ($-0,42$); піддаються впливу меншості, оскільки їм до вподоби екстремістська, бунтарська позиція і манера поведінки меншості (коефіцієнт кореляції складає $-0,4$). Позитивна кореляція виявлена між твердженням, яке демонструє, чому респонденти дотримуються групових норм, а саме тому, що хочуть бути прийнятими і схваленими членами групи (коефіцієнт становить $0,38$), а також відмічений кореляційний зв'язок між шкалою «конформність» і фразою, що досліджувані приймають думку меншості, тому що полюбляють зміни, інновації (коефіцієнт кореляції становить $0,4$).

Фактори Q2 (залежність від групи – самодостатність), L (алексія – протенсія), G (низьке «супер-его» – високе «супер-его») також мають окремі кореляційні залежності. Шість стенів у факторі Q2 свідчать про переваги самодостатності, для якої подано такий опис: групова незалежність, винахідливість, самостійність при прийнятті рішення. Відповідно, цей фактор має обернено-пропорційну залежність із твердженням щодо впливу меншості на прийняття групових норм. У результаті респонденти погодяться з думкою меншості, коли більшість постійно виявляє невпевненість, змінює свою позицію. Коефіцієнт кореляції становить $-0,5$. Фактор L (протенсія) корелює з твердженням «вам до вподоби ригідна (жорстка, тверда) позиція і манера поведінки меншості» (коефіцієнт кореляції становить $-0,43$). Фактор G корелює з твердженням «ви симпатизуєте лідеру меншості і тому приймаєте її думку та норми», відповідно коефіцієнт кореляції становить $-0,42$. Тобто більшість кореляційних залежностей стосуються нормативного впливу меншості групи та взаємозв'язку з індивідуально-психологічними та гендерними особливостями суб'єктів групової взаємодії.

Взаємодія в системі «особистість – група» має реципрокний характер, тобто як кожний окремий член групи має свої очікування стосовно групи, так і група виставляє свої експектації до своїх членів, у тому числі і статеворольові очікування. До прикладу, наші респонденти, в цілому, очікують від жіночої половини групи

«жіночих» моделей поведінки, а за ситуації вирішення групових завдань та використання можливості підвищення групової продуктивності, названа категорія може демонструвати свою маскуліність, що буде інтерпретуватися групою як таке, що є «нормальним». Аналогічним є пояснення щодо чоловічої моделі поведінки.

На мікросоціальному рівні гендер може виступити як своєрідний стратифікаційний бар'єр суб'єктності, який не дозволяє особистості реалізувати свій внутрішній потенціал, заважає брати участь у тих сферах діяльності, які становлять для неї інтерес, та виконувати ті соціальні ролі, які задовольняють її потреби. Відповідно, якщо розглядати гендер як соціальну стать, яку, як справедливо підкреслив свого часу І. Кон, не варто зводити виключно до статевої ролі стереотипів, то як для хлопців, так і для дівчат студентської групи представлені рівні можливості впливу на формування та розвиток групових норм, а в окремих випадках репрезентантки жіночої статі мають значно більше важелів впливу, оскільки є більш рішучими та ініціативними. Незважаючи на це, освітянський простір можна класифікувати як такий, де переважає «середовище безтурботного споживання» (Я. Корчак); як «екологічний світ» з обмеженими можливостями (Дж. Гібсон). Більше того, цей простір часто-густо створює умови для формування соціальної статі (гендеру), яка діаметрально протилежна від традиційних статевої ролі стереотипів про «сильну» та «слабку» частину людства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Через призму гендерної перспективи можна розкрити соціально-психологічні особливості норм тих чи інших систем, в яких гендер або соціальна стать як соціальний статус визначає можливості розвитку в цих системах. Формальні норми студентської групи декларують фемінну модель поведінки для жінок та маскуліну для чоловіків, в той час як неформальні норми допускають відхилення від названих моделей. У рамках освітянського простору відбувається реалізація гендерної ролі, яка має свою специфіку і певною мірою відображає більш загальні тенденції сучасної соціальної системи.

Список використаних джерел

1. Бурдьє П. Социология социального пространства / Пьер Бурдьє / пер. с фр. ; [общ. ред. Н.А. Шматко]. – СПб. : Алетейя ; М. : Ин-т эксперим. социологии : Алетейя, 2005. – 288 с.
2. Гарфинкель Г. Что такое этнометодология? пер. с англ. С.П. Баньковской. Источник : Garfinkel H.(2002).What is Ethnomethodology? // Garfinkel, H. Ethnomethodology's program: working out Durkheim's aphorism / ed. A.W. Rawls. Lanham: Rowman & Littlefield. P. 91–99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.chrome_extension://oemmnadbldboiebfnladdacbfmadadm/http://sociologica.hse.ru/data/2013/01/17/1302903565/11_3_13.pdf
3. Здравомыслова Е.А. Социальное конструирование гендера / Е. Здравомыслова // Социологический журнал. – 1998. – № 3–4. – С. 171–182.
4. Казмиренко В.П. Социальная психология организаций / В.П. Казмиренко. – К., 1993. – 384 с.
5. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти : монографія / Л.М. Карамушка. – К., 2000. – 323 с.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Основи психології управління / Л.Е. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ, 2002. – 426 с.
7. Тоба М.В. Гендерні аспекти підприємницької діяльності: соціо-психологічний аналіз / М.В. Тоба // Психологія. Науково-популярна газета. – К.-Дн., 2002. – № 4–5. – С. 14–16.
8. Тоба М.В. Соціально-психологічні особливості виникнення і функціонування норм в студентських групах : дис. ... докт. психолог. Наук : спец. 19.00.05 ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / М.В. Тоба. – К., 2012. – 552 с.
9. Gustavson, M. Barn och ungdomar med hbtg-föräldrar och deras erfarenheter i skolan i Tyskland, Slovenien och Sverige / M. Gustavson, I. Schmitt / Delstudie Sverige // Lunds universitet, Centrum för genusvetenskap. – [Режим доступу: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2372294&fileId=2372320>]
10. Goffman, E. Gender Display / E. Goffman // Studies in the Anthropology of Visual Communication. – 1976. – №3. – P. 69–77.
11. Hirdman, Y. Genusystemet: teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning / Y. Hirdman. – Rapport-99, 1988. – Uppsala : Maktutredningen.
12. Lorber, S. (Eds.) The Social Construction of Gender / S. Lorber, S. Farrell. – Sage Publications, 1991.
13. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Burd'e P. Sociologija social'nogo prostranstva / P'er Burd'e / per. s fr. ; [obshh. red. N.A. Shmatko]. – Spb. : Aletejja ; M. : In-t jeksperim.sociologii : Aletejja, 2005. – 288 s.
2. Garfinkel' G. Chto takoe jetnometodologija? per. s angl. S.P. Ban'kovskoj. Istochnik : Garfinkel H.(2002).What is Ethnomethodology? // Garfinkel, H. Ethnomethodology's program: working out Durkheim's aphorism / ed. A.W. Rawls. Lanham: Rowman & Littlefield. P. 91–99 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://www.chrome_extension://oemmnadbldboiebfnladdacbfmadadm/http://sociologica.hse.ru/data/2013/01/17/1302903565/11_3_13.pdf
3. Zdravomyslova E.A. Social'noe konstruirovanie generda / E. Zdravomyslova // Sociologicheskij zhurnal. – 1998. – № 3–4. – S. 171–182.
4. Kazmirenko V.P. Social'naja psihologija organizacij / V.P. Kazmirenko. – K., 1993. – 384 s.
5. Karamushka L.M. Psihologija upravlinnja zakladami sredn'oi osviti : monografija / L.M. Karamushka. – K., 2000. – 323 s.
6. Orban-Lembrik L.E. Osnovi psihologiji upravlinnja / L.E. Orban-Lembrik. – Ivano-Frankivs'k, 2002. – 426 s.
7. Toba M.V. Genderni aspekti pidprijemnic'koji dijial'nosti: socio-psihologichnij analiz / M.V. Toba // Psihologija. Naukovo-populjarna gazeta. – K.-Dn., 2002. – № 4–5. – S. 14–16.

8. Toba M.V. Social'no-psihologichni osoblivosti viniknennja i funkcionuvannja norm v students'kih grupah : dis. ... dokt. psiholog. Nauk : spec. 19.00.05 ; Institut psihologii im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni / M.V. Toba. – K., 2012. – 552 s.
9. Gustavson, M. Barn och ungdomar med hbtg-föräldrar och deras erfarenheter i skolan i Tyskland, Slovenien och Sverige / M. Gustavson, I. Schmitt / Delstudie Sverige // Lunds universitet, Centrum for genusvetenskap. – [Rezhim dostupu: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2372294&fileId=2372320>]
10. Goffman, E. Gender Display / E. Goffman // Studies in the Anthropology of Visual Communication. – 1976. – №3. – R. 69–77.
11. Hirdman, Y. Genussystemet: teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning / Y. Hirdman. – Rapport-99, 1988. – Uppsala : Maktutredningen.
12. Lorber, S. (Eds.) The Social Construction of Gender / S. Lorber, S. Farrell. – Sage Publications, 1991.
13. Jasvin V.A. Obrazovatel'naja sreda: ot modelirovanija k proektirovaniju / V.A. Jasvin. – M. : Smysl, 2001. – 365 s.

Toba, M.V. Characteristics of the gender dimension of normative behavior. Gender behavior of contemporary people is full of resonances and partial losses of values and normative regulators of social behavior, whereas the so-called 'female' and 'male' behavioral patterns are characterized by modifications and transformations. Importance of socio-psychological knowledge, in particular, the gender dimension of normative behavior stems from the presence of multicultural and multinational collective subjects of group interaction that are characterized by a plurality of cultural components of sex that are manifested in social interactions between and gender variety of the representatives of different ethnic and religious subcultures and social strata.

We found gender aspects which made female students more susceptible to the influences by the majority than male students. Correlations showed that students obeyed the majority and the regulations imposed by this majority because it contributed to students' adaptation, group discipline, group performance, group cohesion and producing of rules of conduct within the group and with other groups. However there were conditions under which the regulatory impact of the group majority was ignored by the respondents: the respondents' loss of confidence in the majority, the respondents' confidence in their own right and the rejection of the norms of the majority that did not strengthen group discipline.

The factors in the formation of group norms and group incentives, or progressive norms, according to the female respondents, included: the overall success of the group members; a conflict situation; group solidarity; democratic communication and interaction style; group members' compatibility and harmony; similarity of group members' ideas, values and objectives. The male respondents singled out the following factors in the formation of group norms: group members' expertise; the group leader's expertise; the group monitor's expertise; the total failure of the group; the overall authority of the group leader. Common for the both respondent groups were the polite and friendly style of communication; the increase in cognitive, social, political and ethic activities of group members; each group member's satisfaction with group membership.

From the gender perspective one can reveal social and psychological characteristics of certain norms of different systems in which gender as a social status determines developmental opportunities in these systems. Formal norms of student groups declare a feminine model of behavior for women and a masculine model for men, while informal norms permit deviations from these models. As part of the educational space, a gender role has its distinctive features and to some extent reflects general trends in the modern social system.

Keywords: group norms, gender perspective, gender, educational environment, student group.

Відомості про автора

Тоба Маріанна Василівна, доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Київ, Україна.

Toba, Marianna Vasilevna, Doctor of Psychology, Professor of Social and Applied Psychology East-Ukrainian National University named after V. Dahl, Kyiv, Ukraine.

E-mail: zavadski65@mail.ru

УДК 316.663

Чорна Л.Г.

РОЛЬОВА ВЗАЄМОДІЯ ЧЛЕНІВ МАЛОЇ ГРУПИ: ПИТАННЯ МЕТОДИК І ПРОБЛЕМА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Чорна Л.Г. Рольова взаємодія членів малої групи: питання методик і проблема методів дослідження. У статті систематизовано методики, які містять ресурси дослідження рольової взаємодії, відповідно до її психологічної структури: рольових Я-концепції, поведінки та очікувань людини. Наголошено на необхідності розроблення методик, які б діагностували не лише окремі компоненти рольової взаємодії, а й механізми її функціонування. Зроблено висновок, що оптимальним методом дослідження взаємодії в рольовому полі групи має стати моделювання її процесів. Аналіз метафоричних образів, які відображають умовні дистанції між ролями членів групи, межі групи та взаємодії в ній, допоможуть розкрити несвідомі чинники рольової взаємодії. Свідомі чинники рольової взаємодії в малій групі локалізуються в рольовій ідентичності її членів та ідентичності самої малої групи, рівнях їхньої суб'єктності.

Ключові слова: роль, взаємодія, суб'єкт ролей, мала група, метод, методика.

Черная Л.Г. Ролевое взаимодействие членов малой группы: вопросы методик и проблема методов исследования. В статье систематизированы методики, которые содержат ресурсы исследования ролевого взаимодействия, соответственно его психологической структуре: ролевых Я-концепции, поведения и ожиданий. Отмечена необходимость разработки методик, которые диагностировали бы не только отдельные компоненты ролевого взаимодействия, но и механизмы его функционирования. Сделан вывод, что оптимальным методом исследования взаимодействия в ролевом поле группы должно стать моделирование его процессов. Анализ метафорических образов, которые отражают условные